

LBRIS

We know
books

MASA PLĂCERII

II

Interviuri realizate de Cristian Pătrășconiu

Michael Ignatieff
Anna Machin
Guzel Iahina
Lou Marinoff
Zeruya Shalev
Andrea Bajani
Vesna Goldsworthy

euv

Editura Universității de Vest
din Timișoara

2023

CUPRINS

Cristian Pătrășconiu: <i>Poftă bună la lectură!</i>	7
Michael Ignatieff: <i>Consolarea – instituție, artă, salvare</i>	9
Anna Machin: <i>Iubirea – ca o cutie a Pandorei</i>	29
Guzel Iahina: „ <i>Singuri decidem ce facem cu iubirea – dacă o transformăm sau nu în lanțuri față de persoana iubită</i> ”	47
Lou Marinoff: <i>Platon, prozacul, religia și medicina pentru suflet</i>	71
Zeruya Shalev: „ <i>Scriitorul este o ființă ușoară pentru lunetiști</i> ”	85
Andrea Bajani: „ <i>Casele cuvintelor noastre sunt cele mai puternice</i> ” ...	103
Vesna Goldsworthy: <i>Cortina de Fier a memoriei</i>	119

MICHAEL IGNATIEFF

È scriitor, istoric (inclusiv istoric al ideilor) și fost (mare) politician. A predat la Cambridge, Oxford, Harvard, e specialist în Isaiah Berlin și, de asemenea, autorul unei foarte delicate cărți: „Despre consolare. Cum să-ți găsești alinarea în vremuri întunecate”. Tema consolării – *marea temă a consolării* – este în centrul acestui dialog.

Consolarea – instituție, artă, salvare

Ce este consolarea? Este un concept ușor de definit – mai ales în ziua de azi?

Termenul provine din latină, *consolar* – și înseamnă „a găsi alinare împreună cu o altă ființă umană”, așadar definește automat o relație socială între o persoană care suferă o pierdere sau care are o amărăciune ori îi lipsește cineva și o altă persoană care încearcă s-o facă să se simtă mai bine. Aș face o distincție între *alinare* și *consolare*. Ca să vă *alin*, e suficient să vă ofer o ceașcă de cafea bună și un biscuit, dar, ca să vă *consolez*, trebuie să vă spun ceva ca să dau o nouă însemnătate suferinței prin care treceți, trebuie să găsim împreună înțeleșuri, pentru ca suferința să poată fi suportată, așa încât, eu cred că are strânsă legătură cu ideea de speranță. La consolare recurgem atunci când încercăm să găsim speranța după o experiență de pierdere dureroasă.

Principalele instituții tradiționale ale consolării și-au pierdut semnificativ influența. S-a redus și nevoia oamenilor de consolare sau, dimpotrivă, aceasta este și mai intensă?

Nu cunosc situația din România, dar, în alte țări, bisericile se golesc, și sinagogile sunt mai puțin frecventate. Nu știu despre lăcașurile de cult musulmane, însă bănuiesc că și acolo merg mai puțini oameni decât înainte, astfel că locurile oficiale în care s-a înfăptuit consolarea de-a lungul istoriei – instituțiile religioase – au o tot mai redusă influență față de trecut, în timp ce nevoia de consolare a oamenilor crește, parțial, pentru că, în ciuda evoluției uimitoare a calității vieții (mulți trăiesc mai mult decât părinții și bunicii lor; mor prematur mai puțini oameni), tot avem nevoie de consolare atunci când vin boala și moartea. Tot ne trebuie consolare când pierdem sau ratăm ceva. Eseul meu despre consolare își propune să le ofere niște resurse aceluia care au nevoie de consolare; unele sunt de natură religioasă, altele sunt laice. Cred că, la ora actuală, avem nevoie atât de disperată de consolare, încât, chiar dacă nu credem în consolare religioasă, tot revenim la cărțile de căpătâi; de aceea am și scris un capitol despre *Psalmi*, un alt capitol despre Epistolele Sfântului Pavel, de aceea le-aș recomanda tuturor să citească din Sfântul Augustin. Întrebarea nu este dacă crezi în viața

de apoi fiind creștin sau evreu, contează dacă crezi, iar aceste tradiții încă au puterea de a ne oferi experiență prin cuvintele lor. Ne oferă o semnificație uimitor de simplă, anume că nu suntem singuri. Este ideea pe care am extras-o eu din toate limbajele religioase – înțelegerea lor profundă a suferinței, a alienării și a fricii umane. De fiecare dată când citim limbajul marilor religii, înțelegem că ni se adresează fiecăruia direct. Acest fapt în sine oferă consolare.

Sunt vremurile tulburi de acum mai întunecate ca altele? Ce am pierdut, de fapt? Ce înțelesuri ale suferinței s-au pierdut?

În cadru religios, se considera că ești blestemat dacă ai pierdut un copil. Medicina a progresat mult din secolul al XX-lea, lucrurile s-au schimbat.

Ideea fundamentală pe care vreau să o subliniez este că istoria are o semnificație. Dacă erai marxist (erau mulți marxiști și în România, au existat și în tradiția europeană timp de vreo 150 de ani), oricât de dificilă și de întunecată era lupta cu forțele capitalismului în acțiune, marxismul promisese, cu argumente științifice, că va veni un moment când revoluția va rupe mrejele suferinței, iar proletariatul va conduce omenirea către un viitor mai luminos. Era un mit care aducea extrem

de multă consolare. Dacă erai marxist după 1989, aveai la îndemână un mit cu rol de consolare deosebit de puternic, ca să-l citez pe Fukuyama, anume că povestea aceasta se terminase. Îndelungata strădanie și suferința României luaseră sfârșit, deoarece găsiserăți, în sfârșit, forma democrației liberale asociate cu piața capitalistă. Acesta este, de departe, cel mai bun mod de a organiza o societate, astfel că acum, că ați ajuns în acel stadiu, dvs., românii, nu trebuie decât să-l puneți în aplicare. De-acum știm toți că: a) istoria nu se sfârșește niciodată, b) nu există niciun viitor luminos în care proletariatul se eliberează pentru totdeauna și că trăim criticând dimineața și obținând informații după-amiaza și bucurându-ne de viață seara. Aceste mitologii istorice care ne consolau înainte atunci când se produceau brusc tragedii nu mai sunt utile în zilele noastre, pentru că se întâmplă tot timpul tragedii și există un război la granița României, astfel că înțelegem lucrurile retrospectiv, doar că nimic nu ne-ar fi putut pregăti pentru când s-ar întâmpla cu adevărat. Singurele consolări pe care le avem sunt exemplele de curaj și de vitejie umană din jurul nostru. Ucrainenii nu vor să ajungă eroi, este o îngrozitoare luptă sângeroasă, dar iată că, tocmai la granițele dvs., oamenii sunt gata să lupte și să-și dea viața pentru a fi un popor liber, lucru care nu aduce consolare, deoarece nu știm cum se va sfârși totul, însă este un adevărat model de inspirație, cel puțin pentru mine.

Care ar fi instrumentele cele mai importante ale consolării?

În eseul meu sunt propuse câteva la care nu recurgem, de obicei, printre care, poate cu un rol privilegiat, trecutul. Ne temem de viitor. Suntem nesiguri în privința viitorului. Mulți dintre noi nici măcar nu-și fac speranțe legate de viitor, în parte din cauza războiului, agresiunii din partea puterilor imperiale etc. Ce încerc să spun este că, bizar, locul în care trebuie să căutăm speranța este în trecut. Locul unde trebuie să mergi ca să-ți reaprinzi speranța este trecutul, cu oameni necunoscuți de mulți, așa cum am scris și în carte, precum Boethius, care a scris o carte minunată în anul 524, *Consolarea filosofiei*. A fost executat de un rege barbar în același an. Dacă un om poate găsi consolare în timp ce așteaptă să fie executat, putem și noi. Una dintre metodele la îndemâna noastră este biblioteca. Este foarte important să nu uităm niciodată că alți oameni au trecut prin întâmplări mult mai crâncene decât noi – acesta este un fapt. Celălalt aspect esențial legat de consolare este unul pe care îl cunosc toți de fiecare dată când merg la o înmormântare – este vorba despre ritualul înmormântării, în sine, și despre ceilalți oameni prezenți. Am fost la o astfel de ceremonie de curând într-o suburbie a Londrei și a fost ceva diferit față de toate la care asistasem până atunci. În loc să pună persoana în coșciug, au așezat-o într-un coș împletit și,

în loc s-o coboare la 6 picioare (1.83 metri) sub pământ, au lăsat-o la 4 picioare (1,22 metri), fără piatră funerară, într-un parc natural, astfel că trupul și coșul împletit se vor dezintegra și se vor întoarce la natură, potrivit Bibliei. Toată procesiunea s-a deplasat de la biserică spre cimitir, însă majoritatea nu ne cunoșteam. Eu știam doar câteva persoane (cel decedat ne fusese prieten), dar faptul că eram împreună, că purtam toți negru, că stăteam în jurul gropii și că ne uitam cum trupul se întoarce în țărână, faptul că apoi am mers la un *pub* și am închinat în memoria lui – totul a fost de natură să ne aducă consolare. Rituralele sunt foarte vechi și avem mare nevoie de ele. Oamenii moderni cred uneori că nu ne trebuie toate aceste ritualuri. Nu sunt de acord cu ei – avem mare nevoie de ele! Când mi-au murit părinții, am avut nevoie de acele ritualuri și să fiu împreună cu alți oameni, deoarece așa ne consolăm unii pe ceilalți. Mergeți la bibliotecă și fiți împreună cu alți oameni!

Cu un ochi la cărți, către bibliotecă, și cu unul privind către viața reală. Pentru a fi consolati avem nevoie de religie sau este suficient să ne asumăm limbajul religios? Pun aici în joc o nuanță importantă...

Da. Noi suntem moștenitorii tradițiilor religioase și, în același timp, ai revoltei împotriva tradițiilor religioase, cea mai vizibilă revoltă

împotriva consolării pe cale religioasă fiind marxismul. Liberalismul este o doctrină laică și nu oferă nicio consolare în sine. Dumneavoastră, în România, cunoașteți poezia lui Dylan Thomas, cel care a scris celebrul vers „Să nu pășești smerit spre noaptea mare, Ridică-te-mpotriva luminii care moare.” Moștenim atât tradițiile religioase, care ne consolează, cât și tradițiile care ne spun să nu cădem în capcana consolării religioase, care este simplă amăgire, așadar fiecare individ din zilele noastre trebuie să aleagă pe cont propriu între cele două tradiții. Unii oameni care mi-au citi cartea afirmă: „Nu vreau să am nimic de-a face cu asta. Niciuna din aceste forme de consolare nu înseamnă nimic pentru mine. Nu cred că vreo credință religioasă are vreun sens, iar acele cărți vechi sunt agreabile, dar nu-s pentru mine.” Eu abordez o perspectivă diferită. Nu sunt credincios. Tata era, fratele meu este credincios. Am respectat întotdeauna credințele religioase, dar am ajuns să înțeleg limbajul religios ca pe o moștenire pe care o pot împărtăși și eu. O moștenire a experienței pe care o au oamenii cu suferința, pierderea, frica și groaza. Vă povesteam despre acea înmormântare. Probabil că majoritatea celor din biserică nu erau religioși, era chiar una din puținele dăți când se aflau ei la biserică. Dar, când preotul a citit Psalmul 23 („Domnul este Păstorul meu. Chiar dacă ar fi să umblu prin valea umbrei morții, nu mă tem de niciun rău,

căci Tu ești cu mine.”) toți am înțeles semnificația versului, toți am știut ce este „umbra morții”, sentimentul că ți s-a luat lumina și că simți răsuflarea morții. Psalmul exprimă acest lucru mai bine ca orice alt text, de aceea nu văd de ce nu l-aș folosi.

Care sunt cele mai puternice referințe istorice din cartea dumneavoastră, numele cele mai rezonante, cele mai pline de însemnătate din ceea ce am putea numi istoria consolării? Ați dat mai multe exemple în eseu. Care ar fi componența unei „echipe ideale” în acest sens? I-ați amintit pe Boethius și pe Augustin. Cine ar mai fi?

Cartea reunește marile surse clasice de consolare din tradiția creștină, marile surse clasice din Roma antică (Marcus Aurelius și Cicero), dar și exemple de persoane care s-au revoltat împotriva tradițiilor religioase (Montaigne pe de o parte, David Hume pe de alta, Condorcet, Marx). Din echipa mea ideală ar face parte, cu siguranță, Albert Camus (datorită *Ciumei*, datorită modului cum a descris compasiunea umană în *Ciuma*). Cu toții am citit Camus în timpul pandemiei dintr-un motiv întemeiat – el a descris cel mai bine situația prin care treceam. L-aș include, de asemenea, și pe Primo Levi, pentru simplul fapt că a supraviețuit Auschwitzului, că a rămas incredibil de